

**СЕКЦІЯ 3. Соціальна педагогіка: пріоритетні напрями
та стратегії розвитку.***Ірина Бандура,**здобувач другого рівня вищої освіти,
спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка**Науковий керівник: Наталія Олексюк,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної роботи та
менеджменту соціокультурної діяльності,
Тернопільський національний педагогічний
Університет імені Володимира Гнатюка***БУЛІНГ В ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ
ЯК АКТУАЛЬНА СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА**

Постановка проблеми у загальному вигляді. Складна ситуація в Україні, обумовлена повномасштабною військовою агресією росії, докорінно змінила звичний спосіб життя наших співвітчизників. Зростання тривожності у населення, як правило, впливає на емоційний стан людей, підвищує у них рівень стресу, посилює дратівливість та спричиняє агресивну поведінку [5, с. 154]. Це стосується не лише дорослих, а й дітей та підлітків, у яких відсутній досвід запобігання та подолання стресових ситуацій. Саме тому надзвичайно важливим завданням сучасного закладу загальної середньої освіти (далі – ЗЗСО) є створення безпечного середовища як обов’язкової умови всебічного розвитку учнів, високого рівня їх освіти й виховання, а також ефективної роботи педагогічного колективу [2, с. 3].

Організації та функціонуванню безпечного середовища в ЗЗСО заважають ряд чинників, серед яких вагоме місце посідає булінг (цькування) – поширена в основному серед підлітків форма насильства. Так, за результатами дослідження ЮНІСЕФ, проведеному в Україні у 2019 році, 67% дітей віком 11–17 років стикалися з булінгом, 44% школярів були спостерігачами булінгу але ігнорували його, оскільки їм було страшно, щоб булінг не поширився і на них [3]. Очевидно, що вирішальна роль у запобіганні та протидії булінгу в ЗЗСО належить керівництву закладу, працівникам психологічної служби, класним керівникам, педагогам, поліцейським безпеки (далі – СОБ). Проте впоратися з цією проблемою усі вони можуть лише завдяки системному підходу, а також підтримці батьків учнів, представників органів місцевої влади, громадських і релігійних організацій [9, с. 6].

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Згідно чинного законодавства, булінг (цькування)

– це психологічне, фізичне, соціальне, економічне чи сексуальне насильство, зокрема й через електронну комунікацію, що вчиняється щодо малолітньої чи неповнолітньої особи та (або) такою особою щодо інших учасників освітнього процесу [8].

Науковцями визначено характерні ознаки булінгу, за якими його відрізняють від конфлікту, а саме: наявність трьох сторін учасників (агресор, жертва, спостерігач); негативно впливає на психічне та фізичне здоров'я всіх сторін учасників; відбувається систематично; виникає неочікувано, в ситуації переслідування або самовільного приєднання жертви до агресора; супроводжується реальним насильством (психологічним, фізичним або обома одночасно); агресор діє свідомо та не розкаюється у скоєному [1, с. 12-15].

На основі аналізу наукових джерел до причин булінгу відносимо: особистісні («інакшість», тобто індивідуальність психічного, фізичного, інтелектуального розвитку дитини, її зовнішність, стан здоров'я, національність та ін.) та сімейні причини (наприклад, коли не налагоджено комунікацію між батьками й дитиною, відсутня увага до неї, або, навпаки, присутні авторитарний стиль батьківського спілкування, гіперопіка тощо); чинники середовища (виокремлення вчителем когось із учнів; неналежний контроль чи його відсутність від педагогічного персоналу; сексуальні стосунки серед учнів/учениць та ін.) та соціальні чинники (нетолерантність соціуму, недотримання культурних норм, викривлення суспільних стереотипів, неконтрольований інформаційний простір, соціально-економічна нерівність тощо) [7, с. 60; 9, с. 8].

Учені розрізняють такі види булінгу, як: психологічний (нанесення психологічної травми шляхом образи, поширення образливих чуток, залякування, погроз, ізоляції, ігнорування, маніпуляції, шантажу тощо); фізичний (тілесні ушкодження через стусани, зачіпання, удари, ляпаси, підніжки, штовхання та ін.); економічний (вимагання їжі, грошей чи інших предметів, пошкодження одягу та речей, крадіжка чи примус до неї); сексуальний (сексуальні жарти й погрози, непристойні погляди, жести, рухи, прізвиська, знімання та розповсюдження відео з переодяганням, поширення образливих чуток); кібербулінг (цькування й приниження через електронні пристрої (гаджети) та мережі (зокрема, через інтернет)) [1, с. 69; 5, с. 154].

Погоджуємось із В. Боднар, Т. Лях, І. Нохріною, які зазначають, що вирішальна роль у попередженні та подоланні булінгу в ЗЗСО належить соціальному педагогу, який, згідно посадових обов'язків: налагоджує мікроклімат у колективі та довірливі стосунки між учнями, учнями й педагогами; формує в учнів моделі відповідальної поведінки та ціннісні життєві навички, культуру здорового способу життя та збереження репродуктивного здоров'я; запобігає конфліктним ситуаціям, які виникають під час освітнього процесу; розробляє і проводить інформаційно-освітні та профілактичні заходи в закладах освіти щодо захисту прав і свобод; інформує учасників освітнього процесу щодо контактних даних національної поліції, психологів,

медиків, гарячих ліній, куди вони можуть звертатися, якщо стали жертвами або свідками булінгу; надає допомогу жертвам та іншим сторонам булінгу; захищає права учасників освітнього процесу від будь яких форм і видів насильства, представляє їхні інтереси у судах й правоохоронних органах тощо [2, с. 5-6].

Поряд з цим, хочемо зазначити, що головною запорукою протидії булінгу в ЗЗСО є усвідомлення усіма учасниками освітнього процесу того, що будь які прояви дискримінації, насильства та нетерпимості є неприйнятними в цивілізованому соціумі, а їх носії нестимуть за це відповідальність.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у обраному напрямі. Таким чином, булінг є тривожною тенденцією сучасного ЗЗСО, яка заважає навчально-виховному процесу, спрямованому на всебічний розвиток учня. Попередженню й подоланню булінгу сприятимуть: побудова в ЗЗСО безпечного, ненасильницького середовища, налагодження безконфліктної комунікації між усіма сторонами освітнього процесу.

Список використаних джерел:

1. Андреевкова В. Л., Мельничук В. О., Калашник О. А. Протидія булінгу в закладі освіти : системний підхід : метод. посіб. Київ : «Агентство «Україна», 2019. 132 с.
2. Боднар, В., Лях, Т., & Нохріна, І. (2023). Системний підхід до профілактики боулінгу в закладі загальної середньої освіти. *Ввічливість. Humanitas*, (2), 3–11. URL: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.2.1> (дата звернення 11.11.2024)
3. Булінг. Ситуація в Україні: Дитячий фонд ООН UNICEF, 2016. URL: <https://www.stopbullying.com.ua/adults/statistics>. (дата звернення 11.11.2024)
4. Карпенко О., Донченко Ю. Специфіка існування булінгу в закладах загальної середньої освіти в умовах війни. *Наукові записки БДПУ. Сер.: Педагогічні науки*. 2023. Вип. 1. С.56–62.
5. Кулешова О. В., Міхеєва Л. В. Булінг в освітньому середовищі: аналіз, шляхи подолання. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*. 2019. № 1. С. 154–158. URL: <https://pj.journal.kspu.edu/index.php/pj/article/view/25>
6. Попередження насильства в закладах освіти: методичний посібник для педагогічних працівників. Видання друге, доповнене та оновлене. К. : Благодійний фонд «Здоров'я жінки і планування сім'ї», 2020. 104 с. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/02/18/Posibnyk_POPEREDZHENNYA_NASYLSTVA.pdf (дата звернення 11.11.2024)
7. Прібиткова Н. Булінг у закладах освіти: поняття, структура, причини та шляхи подолання. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави*. Харків, 2017. С. 58–61. URL: <https://univd.edu.ua/science-issue/issue/1800> (дата звернення 10.11. 2024)

8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу: *Закон України № 2657-VIII від 18 грудня 2018 р.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19> (дата звернення 10.11.2024)

9. Соболев Є. Ю., Корнійченко А. О. Булінг в освітньому середовищі – детермінанти та форми. *Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Право, 2020. № 8. С. 4–9.* URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/snslnnp_2020_8_3.(дата звернення 11.11.2024).

Наталя Глібова,
*здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня,
спеціальності 231 «Соціальна робота» за
ОПП «Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Практична психологія»,
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка» (м. Полтава)*

Науковий керівник: **Яна Раєвська,**
*доктор психологічних наук, професор,
директор Навчально-наукового інституту
психології та соціальних наук МАУП (м. Полтава)*

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ ДІТЕЙ

З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

Постановка проблеми. Останнім часом усе більше батьків дітей з особливими освітніми потребами бажають, щоб їхні діти здобували освіту разом із однолітками. Зрозуміло, що така дитина може відчувати під час інтеграції певні труднощі, однак це для неї буде досвідом, яким вона зможе скористатися в подальшому житті. Адже в умовах обмеженими вихованням однієї сім'ї, діти з інвалідністю деякою мірою ізольовані від суспільства і позбавлені можливості вести повноцінний спосіб життя у відкритому середовищі, що аж ніяк не відповідає їхнім особливим потребам. В Україні створюються рівні умови доступу до освіти. Ніхто не може бути обмежений у праві на здобуття освіти. Право на освіту гарантується незалежно від віку, статі, раси, стану здоров'я, інвалідності, громадянства, національності, політичних, релігійних чи інших переконань, кольору шкіри, місця проживання, мови спілкування, походження, соціального і майнового стану, наявності судимості, а також інших обставин та ознак.

Виклад основного матеріалу. Вперше думка про наявність адаптаційних процесів була висловлена французьким натуралістом Ж. Бюффоном, який вважав, що основний механізм пристосування визначається прямим впливом умов середовища на мінливі організми. Фізіолог Ауберт використовував цей термін для характеристики явищ пристосування органів почуттів людини, що виражається в адекватному підвищенні або зниженні чутливості у відповідь на дії подразника. Саме ідеї цих вчених